

*Wanneer je een schip wilt gaan bouwen
Breng dan geen mensen bijeen
Om timmerhout te sjouwen
Of te tekenen alleen
Voorkom dat ze taken ontvangen
Deel evenmin plannen mee
Maar leer eerst de mensen te verlangen
Naar de eindeloze zee*

Antoine de Saint-Exupéry

Ontleend aan: Uitdagend onderwijs aan begaafde leerlingen (Schrover, 2015)

Academische Werkplaats - Pedagogisch sensitiviteit bij (hoog)begaafdheid

Inleiding en context

Hoogbegaafde leerlingen kunnen tot excellente prestaties komen. Dat is voor henzelf belangrijk, als ook voor de samenleving. Van leerlingen die nu op de basisschool zitten, zal in de toekomst - naast *naoberschap* - innovatiekracht, vakmanschap en creativiteit gevraagd worden om bij te dragen aan de structurele versterking van regionale economie (Agenda Achterhoek, 2020). Talent dus. Talent dat nu aangeboord moet worden om straks tot bloei te komen. Lange tijd heeft in het Nederlandse onderwijs veel nadruk gelegen op het verhogen van de prestaties van zwakker of gemiddeld presterende leerlingen. Dolaard en Harms (2013) geven aan dat aandacht voor betere leerlingen toeneemt, als gevolg van internationaal onderzoek waaruit blijkt dat in Nederland met name deze leerlingen achterbleven. Staatssecretaris Dekker (2016) signaleert dat steeds meer scholen streven naar onderwijs op maat voor hun toptalenten. Desondanks wordt ook gesteld dat het toerusten van leerkrachten om leerlingen uit te dagen van belang is, evenals het delen van kennis op dit thema. Deze Academische Werkplaats sluit aan bij beide accenten; door middel van ontwerpgericht onderzoek met elkaar praktijkrelevante- en nabije kennis ontwikkelen, om het pedagogisch-didactische handelen van leerkrachten in eigen beroepscontext te versterken.

Probleemstelling

Hoewel de opdracht om tegemoet te komen aan onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen breed gedragen wordt, blijkt dat deze in de praktijk niet eenvoudig te realiseren. Mooij en Driessen (2008) constateren dat bovengemiddelde presteerders systematisch verwaarloosd worden in het primair onderwijs in Nederland. Ook de Inspectie van het Onderwijs (2015) constateert dat het onderwijs meer aandacht zou moeten hebben voor excellentie.

Het is echter niet zo dat er geen specifieke voorzieningen op basisscholen worden aangeboden. Dolaard en Oudbier (2010) beschrijven dat op 70% van de basisscholen specifieke voorzieningen worden ingezet voor talentvolle leerlingen. In de meeste gevallen gaat het om *compacten of verrijken* van het aanbod door open vraagstellingen, hoge complexiteit, probleemgericht karakter, het hanteren van meerdere oplossingsstrategieën en creativiteit zodat het didactisch niveau overstegen wordt (Drent & Van Gerven, 2012). Bij ongeveer de helft van de scholen wordt een

speciale klas ingezet (vaak plusklas of talentklas genoemd) waarin meerdere (hoog)begaafde leerlingen onderwijs krijgen, vaak gedurende één of twee dagdelen per week, in combinatie met een verrijkt onderwijsaanbod in de eigen klas (Barendrecht, 2015). Ook is er kennis voorhanden over succesfactoren voor onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen (Mooij, Hooegeveen, Driessen, Van Hell, & Verhoeven, 2007), zijn er handreikingen om uitdagend onderwijs te bieden (verg SLO, via talentstimuleren.nl) en om beleid (Van Gerven, 2008) en protocollen op basisscholen vorm te geven (verg DHH, Van Gerven & Drent, 2007, SiDiR-protocol, De Bruin-De Boer & Kuipers, 2004). Hoewel er vrij veel kennis voor handen is betreffende didactische aanpassingen, vraagt de ontwikkeling van (hoog)begaafde leerlingen meer van leerkrachten dan het - simpelweg - aanbieden van complexere taken. Naast het bieden van cognitieve uitdagingen, wordt ook het belang van het ontwikkelen van sociaal-emotionele en metacognitieve vaardigheden onderstreept (Veltkamp, Vrije & With, 2011). Zo ook in de opvattingen van Kieboom (2015). Zij omschrijft hoogbegaafdheid aan de hand van twee luiken. Het luik 'denken' omvat intelligentie, creativiteit en motivatie, welke zich uiten in *leerhonger* bij de leerling. Het 'zijnsluik' betreft zaken als de lat hoog leggen, een sterk rechtvaardigheidsgevoel, een kritische instelling en gevoeligheid, resulterend in een gevoel van *anders zijn*. Over hoe leerkrachten deze sociaal-emotionele aspecten kunnen ondersteunen, is minder bekend. En dit terwijl deze leerling er regelmatig tegen aan lopen dat ze van henzelf geen fouten mogen maken, eindeloze discussie willen voeren of de confrontatie aangaan met gezag (zeker wanneer er onrecht wordt gedaan), intens emotioneel, reflectief sensitief en pijnlijk eerlijk kunnen zijn. De nadruk ligt in deze Academische Werkplaats daarom op het begeleiden het 'Zijnsluik'.

Dit vraagt om deskundige, coachende leerkrachten die kennis van zaken hebben, denkprocessen van leerlingen volgen, die top-down met leerlingen werken met aandacht voor samenwerken (met gelijkwaardige partners) en leren *leren* (verg Barendrecht, 2015). Dit vraagt om onderwijs waarin 'leerzame wrijving' centraal mag staan (Kunneman, 2005). Om dit te kunnen bieden, is bij leerkrachten ten eerste om positieve houding ten aanzien van (hoog)begaafdheid nodig. Daarnaast gaat het om specifieke pedagogische en interpersoonlijke competenties. Zowel Schrover (2015), als Backs, De Boer, Van den Brand en Van Houter (2016) bieden kaders voor competenties van leerkrachten om handen en voeten te geven aan passend, pedagogisch handelen.

Onderzoeksvragen en mogelijke opbrengsten

Binnen de Academische Werkplaats komen leerkrachten, studenten en docenten van de opleiding(scholen) bij elkaar. In deze Academische Werkplaats willen we ontwerpgericht onderzoek gebruiken om het eigen handelen van leerkrachten in de eigen beroepspraktijk, betreffende (hoog)begaafde te verrijken. Het gaat in onze optiek niet om een 'smalle invulling' van het sec aanbieden van geschikt materiaal, maar om het versterken van pedagogische sensitiviteit (Bakx, De Boer, Van den Brand & Van Houter, 2016) ten opzicht van (hoog)begaafde leerlingen. De invalshoek voor deze vraagstelling is verkend bij de projectgroep Talentklas van Iselinge, bij de Conferentie Aanpak Toptalent, en bij Breinbaas - en daar inhoudelijk aangemoedigd.

Mogelijke invalshoeken voor het onderzoek naar het vergroten van het leerkrachtrepertoire gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen (verg Webb, Amend, Gore & DeVries, 2013; D'hondt & Van Rossen, 2009) kunnen zijn: contact maken met leerlingen en in gesprek zijn, vanuit authenticiteit en gelijkwaardigheid; leerlingen ondersteunen bij het leren kennen en waarderen van kwaliteiten en ontwikkelpunten; het begeleiden van sociale interactie tussen leerlingen; leerlingen begeleiden bij het leren omgaan met frustratie, teleurstelling en onzekerheden of het maken van fouten.

Hierbij kan worden gedacht aan het ontwerpen van kijkkaders voor pedagogisch-didactisch handelen, leidraden voor gesprekken met kinderen of diverse reflectiemiddelen. Deze kunnen in de praktijk worden geëvalueerd in termen van toegenomen pedagogische sensitiviteit in het handelen, zoals waargenomen door de leerkracht en ervaren door de leerlingen.

Mogelijk betrokkenen :

Opleidingsscholen: Canadaschool; De Huet; Hogenkamp; Kerstzwart; De Ontdekking & De Slinger.

Opleidingsdocenten: Melline Huiskamp & Marjon de Boer-Bruggink

Studenten: Minor omgaan met verschillen: pedagogiek; afstudeerwerkstuk

Netwerkpartners: SON Edutraining; Bolleboos; Patty van Scherpenzeel, kwartiermaker toptalenten PO Overijssel en Oost-Nederland; St. Brevoordt.

Literatuurlijst

Achterhoek Agenda 2010. Gevonden op 24-06-2016 via:<http://www.achterhoek2020.nl/achterhoek-agenda-2020/>

Barendrecht, J. (2015). Plusklassen. In: F.I. Welling (Red.), *Slim 2.0. Facetten van hoogbegaafdheid* (pp. 133-137). Purmerend: Stichting Koepel Hoogbegaafdheid.

Baxk, A., Boer, de. E, Brand, van den., M. & Houter, van. T. (2016). *Pedagogische sensitiviteit als leidraad*. Assen: Van Gorcum.

Bruin-De Boer, A.L., & Kuipers, J. (2004). Het SiDi-R protocol: voor signalering van intelligente en (hoog)begaafde kinderen in het primair onderwijs. Leeuwarden: Eduforce.

Dekker, S. (2016). *Voortgangsrapportage aanpak toptalenten 2014-2018*. Gevonden op 24-06-2016 via:

<https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2016/03/14/kamerbrief-met-voortgangsrapportage-plan-van-aanpak-toptalenten-2014-2018/kamerbrief-met-voortgangsrapportage-plan-van-aanpak-toptalenten-2014-2018.pdf>.

D'hondt, C. & Rossen, van. H. (2009). *Hoogbegaafde kinderen opvoeden*. Antwerpen: Garant.

Drent, S. & Gerven, E. van. (2012). *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen*. Assen: Van Gorcum.

Dolaard, S. & Harms, T. (2013). *Omgaan met excellente leerlingen in de dagelijkse onderwijspraktijk*.

Groningen: Gronings Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs.

Dolaard, S. & Oudbier, M. (2010). *Onderwijsaanbod aan (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Groningen: Gronings Instituut voor Onderzoek van het Onderwijs.

Gerven, E. van. (2008). *Slim beleid. Keuzes en consequenties bij beleid voor hoogbegaafde leerlingen*

in het basisonderwijs. Assen: Van Gorcum.

Gerven, E. van. (2009). *Handboek hoogbegaafdheid*. Assen: Van Gorcum.

Gerven, E. van. & Drent, S. (2007). *Digitaal handelingsprotocol hoogbegaafdheid*. Assen: Van Gorcum.

Hoogeveen, L., van Hell, J.G., & Verhoeven, L. (2005). Teacher attitudes toward academic acceleration and accelerated students in the Netherlands. *Journal for the Education of the Gifted*, 29, 30-59.

Inspectie van het Onderwijs. (2015). *De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2013/2014*.

Verkregen op 10-07-2015 via:

<http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Onderwijsverslagen/2015/onderwijsverslag-2013-2014.pdf>

Kieboom, T. (2015). *Hoogbegaafdheid. Als je kind geen Einstein is*. Tiel: Lamnoo

Mooij, T., & Driessen, G. (2008). Differential ability and attainment in language and arithmetic of Dutch primary school pupils. *British Journal of Educational Psychology*, 78(3), 491-506.

Mooij, T., Hoogeveen, L., Driessen, G., van Hell, J., Verhoeven, L. (2007). Succescondities voor

onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Eindverslag van drie deelonderzoeken. Gevonden op 10-07-2015 via: http://www.ru.nl/publish/pages/612478/succesconditieshb_1.pdf

Schrover, E. (2015). *Uitdagend onderwijs aan begaafde leerlingen*. Van Gorcum.

Veltkamp, C., Vrije, G. de, & With, T. de (2011). *Eindrapportage R&D-project. Evaluatie plusklassen*.

Gevonden op 10-07-2015 via: http://cps.klantsite.net/l/library/download/urn:uuid:f6953ebc-5ce4-492f-aa97-57db70d0832e/evaluatie+plusklassen.pdf?format=save_to_disk&ext=.pdf

Webb, J.T., Amend, E.R., Gore, J.L., & DeVries, A.R. (2013). *De begeleiding van hoogbegaafde kinderen*. Assen: Van Gorcum.